

*А. В. Білобородова,
студентка V курсу
Інституту прокуратури та слідства,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Перш ніж вести мову про прикладні аспекти попередження злочинності засобами кримінального права чи проблематику ефективності превентивної діяльності, доцільно з'ясувати кілька вихідних положень.

По-перше, що взагалі собою становить попередження злочинності?

По-друге, яку роль відіграє кримінальний закон у попередженні злочинності?

Так, коли йдеться про вплив на злочинність з метою зниження її рівня або зменшення ступеня її суспільної небезпечності, використовується досить багато термінів. Найбільш часто вживаними є такі з них, як «боротьба», «контроль» («кримінологічний моніторинг»), «протидія» і т.д. Даний феномен вже отримав у науковій літературі назву «боротьба термінів» [1, с. 7-11].

На наш погляд, за кожним із цих термінів стоїть свій специфічний зміст. Тому точне визначення термінології – запорука чіткості у вирішенні проблем попередження злочинності.

Під боротьбою, як відомо, розуміється бій, битва, результатом чого є перемога [2, с. 750]. Тому боротьба зі злочинністю охоплює вплив за всіма напрямками: вплив на причини та умови злочинності, на осіб, які вчиняють злочини, а також на діяльність правоохоронних органів з метою підвищення ефективності розкриття та припинення злочинів, виявлення винних і їх покарання. Даний термін набув широкої популярності у радянські часи, коли вважалося, що злочинність можна «викорінити».

Терміном «контроль» позначається перевірка, а також спостереження з метою перевірки. Вживання терміну «контроль» не викликає сумніву тим більше, що існує теорія соціального контролю за особами, схильними до вчинення злочинів.

Так, наприклад, Я.І. Гілінський використовує поняття «контроль над злочинністю», і цілком слушно розглядає його як один із видів соціального контролю [3, с. 307].

В останні роки часто застосовується термін «протидія», що буквально означає дію, яка йде наперекір іншій дії або явищу. Зокрема, цей термін використаний в назвах тексту Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [4].

Узагальнюючи вищевикладене, слід сказати, що ми є прихильниками точки зору, згідно з якою перераховані вище терміни – синоніми поняття «попередження злочинності», яке, як видається, найбільш повно охоплює весь запобіжний вплив на злочинність, її витоки, на все те, що її продукує та відтворює.

Крім того, попередження злочинності має темпоральний вимір (мова йде про різні стадії переривання девіантної асоціальної поведінки) та характеризується системністю.

Використання в літературі поняття «рання профілактика» насамперед пов'язано з теоретичним відображенням діяльності по попередженню злочинів і девіантної поведінки неповнолітніх, де попереджувальна робота з проблемними підлітками повинна здійснюватися на найбільш ранніх етапах їх розвитку. Тим не менш, говорячи про загальний категоріальний апарат теорії попередження, необхідно відзначити, що в ньому поняття ранньої профілактики виглядає дещо тавтологічним, оскільки згідно з ustalеним розумінням поняття профілактики вона сама і означає раннє завчасне попередження.

Злочин – це завершальний акт у переліку об'єктивних і суб'єктивних обставин, які передують йому і відображають виникнення мотивів, постановку мети, вибір засобів, прийняття попередніх рішень і пов'язані з цим процеси. Всі ці обставини в процесі їх формування ще не утворюють складу злочину, однак їх можна включити в поняття злочинної поведінки, діяльності, якою охоплюється як формування злочинного наміру, так і його здійснення [5, с. 23].

Запобігання злочинам має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання діяння.

Запобігання є елементом попередження злочинів, особливість якого полягає у встановленні осіб, які виявили намір вчинити злочин і вжиття заходів з метою не допустити реалізації цих намірів у злочинні діяння. Адже в ряді випадків прийняте рішення реалізується не відразу, тому існує об'єктивна можливість чинити на нього вплив, змінити прийняте рішення, змінити спрямованість поведінки особи.

Припинення злочинів, за визначенням вже ustalеним у літературі, це частина системи попередження злочинності, яка стосується і реалізується щодо злочинів, вчинення яких вже розпочато.

Так, за визначенням О.Г. Лекаря припинення злочинів включає виявлення осіб, які готують вчинення злочину та застосування до них заходів з метою недопущення переростання готування до злочину в замах на нього, а замаху – у закінчений злочин [6, с. 23].

Щодо співвідношення попередження злочинності та кримінального закону, то вони є частково співпадаючими категоріями з наступних підстав.

Попередження включає широкий комплекс заходів стримуючої дії (загальносоціальних і спеціально-кримінологічних), серед яких кримінальному праву відводиться роль «ultima ratio» (останнього аргументу).

Об'єктом попереджувальної діяльності є не лише злочинність як така, але і «суміжні» з нею асоціальні явища (алкоголізм, наркотизм, безпритульність, бездоглядність і т.д.), які виступають в якості потужних криміногенних факторів [7, с. 476].

Попереджувальна діяльність здійснюється широким колом суб'єктів, до яких належить не тільки і не стільки держава, але і так звані «неофіційні важелі соціального контролю». У той час як застосування кримінально-правового впливу здійснюється переважно судовими і правоохоронними органами держави [8, с. 12].

На відміну від кримінально-правового впливу, попередження злочинності – це завжди цілеспрямований вплив на фактори, які детермінують злочинну активність на всіх рівнях її буття, з метою їх усунення, послаблення або нейтралізації.

У зв'язку з багатогранним комплексним характером попередження злочинності її правова основа має складну структуру, включає в себе норми різних галузей права [9, с. 16-17], в той час як єдиним джерелом кримінально-правового впливу в національній кримінально-правовій системі є кримінальний закон.

Таким чином, приходимо до наступних висновків.

Попередження злочинності – це складне збірне поняття, в якому відображається теорія і практика специфічної управлінської діяльності, що має на меті недопущення вчинення злочинів як шляхом усунення їх причин і умов (профілактика злочинів), так і шляхом переривання злочинної діяльності на різних стадіях її розвитку (запобігання та припинення злочинів).

Кримінально-правовий вплив – це різновид соціального управління, який має ряд специфічних характеристик і не зводиться до такого поняття, як попередження злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко // Право і безпека. – 2004. – №3. – С. 7-11.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М., 1998. – 514 С.
3. Гишинский Я. Криминология. Курс лекций / Яков Гишинский – СПб: Питер, 2002. – 351 с.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 28 листопада 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №1. – Ст. 2 (з наступними змінами та доповненнями).
5. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования / В.Н. Кудрявцев – М.: Издательская группа ФОРУМ-ИНФРА – М, 1998. – 216 с.
6. Лекарь А.Г. Профилактика преступлений / А.Г. Лекарь. – М.: Юридическая литература, 1972. – 102 с.
7. Современные проблемы и стратегии борьбы с преступностью / Науч. ред. В.Н. Бурлаков, Б.В. Волженкин. – СПб.: Издательский Дом С. – Петерб. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С. – Петерб. гос. ун-та, 2005. – 592 с.
8. Правкин И.В. Правоохранительная система в условиях реформирования российского государства: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / И.В. Правкин. – М, 2011. – 20 с.
9. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.М. Литвинов. – Дніпропетровськ, 2010. – 40 с.